

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ: ਇਕ ਜਾਇਜ਼ਾ

ਡਾ. ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਪੋਸਟ ਗਰੈਜੂਏਟ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ

ਇਟਰਨਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ

ਬੜੂ ਸਾਹਿਬ, ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼

ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਇਕ ਅਮਲੀ (Pragmatic) ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਲਿਖਣਾ, ਸੁਣਨਾ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ/ਜੁਗਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਕੇ ਕੁਝ ਨੇਮ ਸਥਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਆਪਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਲਈ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਆਪਕ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਥਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਚਰਦਾ ਅਤੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਪਨ ਇਕ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਅਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਅੰਦਰ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਵਰਣਮਾਲਾ, ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਵਰਣਾਂ ਤੋਂ ਲਿਪੀ ਅਤੇ ਉਸ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਰਸਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਅਧਿਆਪਨ ਕਾਰਜ ਦਾ ਕਰਮਭੂਮੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਪਰ ਗਹਿਰਾਈ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆਂ ਇਹ ਤੱਥ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਮਾਤ ਵਿਚਲੀ ਗੁਰੂ ਸ਼ਿਸ਼ ਅੰਤਰ ਕਿਰਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਲੰਮੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਅੰਤਮ ਕੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਅਧਿਐਨ ਸਾਧਨਾ, ਅਧਿਆਪਨੀ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਪਾਠ-ਯੋਜਨਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਸਭ ਕੁਝ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

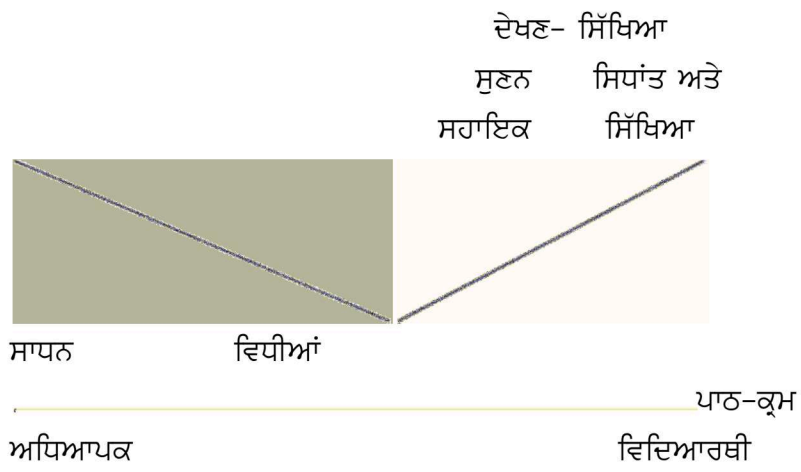
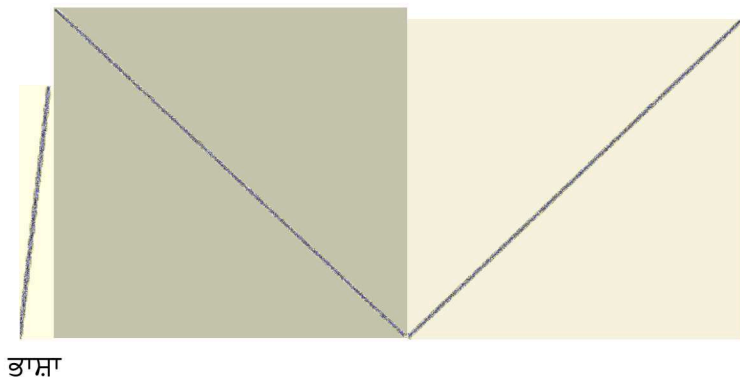
ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਆਪਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕਰਨਾ ਹਥਲੇ ਪਰਚੇ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕੁੰਜੀਵਤ ਸ਼ਬਦ- ਭਾਸ਼ਾ, ਅਧਿਆਪਨ, ਵਿਆਕਰਨ, ਸੈਮੀਨਾਰ, ਅਧਿਆਪਕ, ਸਿੱਖਿਆ

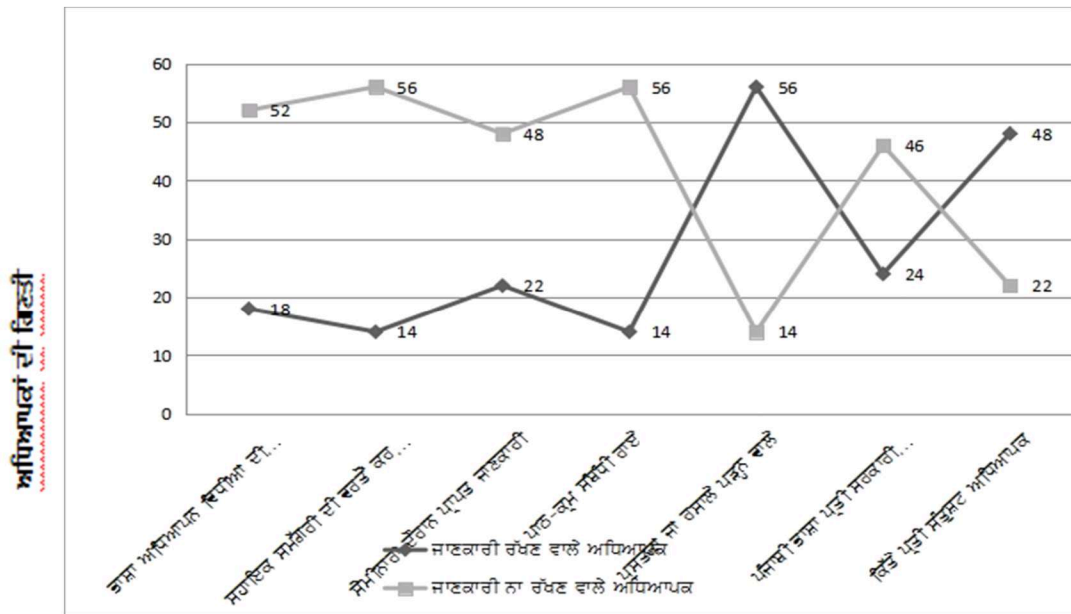
ਅਧਿਆਪਨ ਇਕ ਵਿਹਾਰਕ (Pragmatic) ਪਰਕਿਰਿਆ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਨ ਤੋਂ ਭਾਵ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਚਕਾਰ ਅਧਿਆਪਨ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦੀ ਪੜ੍ਹਨ-ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਤੋਂ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਤੇ ਬਹੁ-ਪੜਾਵੀ ਅਮਲ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਮਲ ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਰੇ ਮਸਲੇ ਅਤੇ ਸਰੋਕਾਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ/ਅਸਿੱਧਾ ਸੰਬੰਧ ਜਮਾਤ-ਕਮਰੇ

ਵਿਚ ਵਾਪਰਦੀ ਅੰਤਰ-ਕਿਰਿਆ ਉੱਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰੀਖਿਆ-ਪਰਬੰਧ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਆਪਨ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਤੇ ਲਿਖਣਾ ਸਿਖਾਉਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਆਕਰਨਕ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਰਸਰੀ ਨਜ਼ਰੇ ਅਧਿਆਪਨ-ਕਾਰਜ ਦੀ ਕਰਮਭੂਮੀ ਜਮਾਤ-ਕਮਰੇ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਪਰ ਗਹਿਰਾਈ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜਮਾਤ ਵਿਚਲੀ ਗੁਰੂ-ਸ਼ਿਸ਼ ਅੰਤਰ-ਕਿਰਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਲੰਮੇ ਕਾਰਜ ਦੀ ਅੰਤਮ ਕੜੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰ ਅਧਿਐਨ ਸਾਧਨਾ, ਅਧਿਆਪਨੀ ਸੰਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਪਾਠ-ਯੋਜਨਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਆਦਿ ਸਭ ਕੁਝ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।¹

ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਆਪਨ ਪਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਪਾਸੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੜੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ, ਦੇਖਣ-ਸੁਣਨ ਸਹਾਇਕ ਸਾਧਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਧੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ ਅਧਾਰ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਚਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ;²

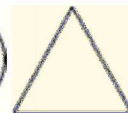
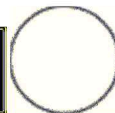
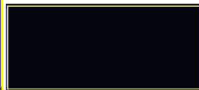
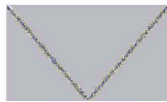
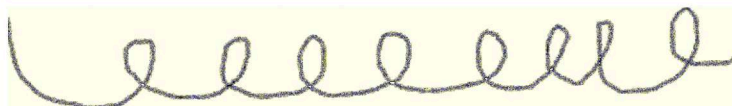
ਹਥਲੇ ਖੋਜ ਪਰਚੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਜਾਣਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਕਰਾਉਂਦੇ 70 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਹਨ ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਜੋ ਤੱਥ ਨੁਮਾ ਨੁਕਤੇ ਉਜਾਗਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗਰਾਫ਼ ਵੀ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:

ਗਰਾਫ਼ ਨੰ. 1

- ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ 70 ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਸੰਬੰਧੀ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਨ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤਤਾ 39 ਫੀਸਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ 61 ਫੀਸਦੀ ਅਧਿਆਪਕ ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਹਨ।
- ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਨ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਕੇਵਲ 28 ਫੀਸਦੀ ਅਧਿਆਪਕ ਹੀ ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ ਦੌਰਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਨ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਰੁਚੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ। ਸਿਰਫ਼ 20 ਫੀਸਦੀ ਅਧਿਆਪਕ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਜਾਂ ਰਸਾਲੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ 80 ਫੀਸਦੀ ਅਧਿਆਪਕ ਕੋਈ ਪੁਸਤਕ ਜਾਂ ਰਸਾਲਾ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ। ਅਜਿਹੇ ਅਧਿਆਪਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰਚਨਾਤਮਕ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਨ ਵੱਲ ਕਿਵੇਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਗੇ?

- ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ 80 ਫੀਸਦੀ ਅਧਿਆਪਕ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ ਪਰ 20 ਫੀਸਦੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਤਸਵੀਰਾਂ ਛਾਪੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਧੁੰਦਲੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਸਾਫ਼ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੰਕਲਪ ਪੱਕੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਾਠ ਨੂੰ ਰੋਚਕ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਢੁੱਕਵੀਆਂ ਅਤੇ ਰੰਗਦਾਰ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ‘ਪੜ੍ਹੋ ਪੰਜਾਬ’ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੇ ਤਹਿਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਤੇ ਲਿਖਾਉਣ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ‘ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪੰਜਾਬ’ (ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਵਿਦਿਆ ਸੁਧਾਰ) ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਵੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਪਰ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ 20 ਫੀਸਦੀ ਅਧਿਆਪਕ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਸਹਾਇਕ ਸਮੱਗਰੀ ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪਈ ਰੁਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੋੜ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਅਧਿਆਪਕ ਖੁਦ ਵੀ ਵਰਤੇ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।
- ਮੁਢਲੇ ਪੱਧਰ ’ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵਰਣਮਾਲਾ ਲਿਖਦਿਆਂ ਬਹੁਤ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਢੁੱਕਵੀਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਖਰ ਲਿਖਣੇ ਸਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਲੇਖਣ ਵਿਧੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ ਲਿਖਣੇ ਸਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿੰਗੀਆਂ, ਟੇਢੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ ਸਿਖਾਉਣ, ਜਿਵੇਂ;

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰ ਲਿਖਣੇ ਸਿਖਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕ ਸੌਖੇ ਅੱਖਰ ਲਿਖਣੇ ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ 'ੳ' ਤੋਂ ਹੀ ਅੱਖਰ ਲਿਖਣੇ ਸਿਖਾਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਨੂੰ ਸੌਖ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਪਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਆਲੇਖਣ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਅਭਿਆਸ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਧਿਆਪਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਖਣਾ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਉਂਦੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹੀ ਅਧਿਆਪਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ 'ੳ' ਅੱਖਰ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਅਭਿਆਸ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ;

-----ੳ -----ੳ -----ੳ

• ਵਰਣਮਾਲਾ ਲਿਖਣਾ ਸਿਖਾਉਣ ਸਮੇਂ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਖਰਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹ ਅੱਖਰ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਅੱਖਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ;

ਖ	-	ਬ
ਪ	-	ਧ
ਮ	-	ਸ

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਅ' ਅੱਖਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਿਨਾਂ ਉੱਪਰ ਲਕੀਰ ਖਿੱਚਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦਕਿ ਬੱਚੇ ਆਮ ਹੀ ਲਕੀਰ ਲਾ ਕੇ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੁਝ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਵਿਚ ਮਾਮੂਲੀ ਜਿਹਾ ਅੰਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਿਚ ਇਹ ਭਿੰਨਤਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ;

<u>ਪੰਜਾਬੀ</u>		<u>ਹਿੰਦੀ</u>
ਸ	-	ਸ
ਧ	-	ਧ
ਗ	-	ਗ
ਟ	-	ਟ
ਠ	-	ਠ

ਅਜਿਹੇ ਅੱਖਰ ਲਿਖਣ ਲੱਗਿਆਂ ਬੱਚੇ ਬਹੁਤ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਪੱਧਰ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਬਨਾਵਟ ਅਤੇ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਅੰਤਰ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

• ਕਈ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘੱਟ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਡਾਕ ਭਰਨ ਵਿਚ ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਿਡ ਡੇ ਮੀਲ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਿਕਾਰਡ ਰਜਿਸਟਰਾਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਧਿਆਪਕ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਪੂਰਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਪਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਪੱਛੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

- ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਗਲਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਲਗ ਲਿਪਾਂਕ, ਵਿਰਾਮ ਲਿਪਾਂਕ, ਵਧੇਰ, ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਰੇਣੀਆਂ ਅਤੇ ਵਰਣ ਮਿਸ਼ਰਨ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਲਤੀਆਂ ਵਰਣਾਂ ਦੀ ਬਨਾਵਟ, ਅਖੰਡਨੀ ਲਿਪਾਂਕ, ਸੁਰੀ ਵਿਅੰਜਨ ਅਤੇ <ਣ>ਅਤੇ <ਨ> ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਦੇ ਸਮੇਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਬੱਚੇ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੋ ਵੀ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਧਿਆਪਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖੇ ਉਂਝ ਹੀ ਸਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਨ।
- ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਨਿਰਦੇਸ਼ਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਲ 2014 ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਲਾਨਾ ਰਸਾਲਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਖੁਦ ਰਚਨਾਤਮਕ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਫ 30 ਫੀਸਦੀ ਬੱਚੇ ਹੀ ਮੌਲਿਕ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹਨ। ਬਹੁਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਲਿਖਣੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ, ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਮੌਲਿਕ ਰਚਨਾ ਦੀ ਆਸ ਕਰਨੀ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ।
- ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ 'ਰੀਡਿੰਗ ਸੈੱਲ' ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ, ਰਸਾਲੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮੱਗਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਮਨੋਰੰਜਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ 35 ਫੀਸਦੀ ਬੱਚੇ ਹੀ ਇਹ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਬੱਚੇ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ।
- ਬੋਲ ਲਿਖਤ (Dictation) ਲਿਖਦਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲਿਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ; ਤਿਹਾਰ-ਤਿਉਹਾਰ, ਕਹਾ-ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਮਨਾਈਆਂ-ਮਨਾਇਆ ਆਦਿ।
- ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ 'ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ' ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਫੇਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹਰ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਬੱਚੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾ ਪੜ੍ਹਨੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਲਿਖਣੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

- ਅਧਿਆਪਕ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਹੀ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਲਿਖਣ ਲਈ ਬਣਾਏ ਗਏ ਨੇਮਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਗਲਤ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।
- ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਿਆਂ ਨਵੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਔਰਥੋਗਰਾਫੀ ਦੇ ਨਿਯਮ, ਸੂਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਅੰਜਨਾਂ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਧੀ, ਬਿੰਦੀ, ਟਿੱਪੀ, ਅੱਧਕ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਟਾ ਲਾਉਣ ਵੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ, ਪਾਠ ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਅਧਿਅਨ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਪੜਚੋਲ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਦੀ 'ਰਾਜ ਭਾਸ਼ਾ' ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ, ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਰੁਖੀ ਵਾਲਾ ਰਵੱਈਆ ਹੀ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਲਾਪਣ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਹਰ ਥਾਂ ਪਸਾਰਾ ਹੈ। ਅਮੀਰ ਪਰਿਵਾਰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਿੰਦੀ ਜਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਰੁਖੀ ਵਾਲਾ ਰਵੱਈਆ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁਢਲੀ ਸਮੱਸਿਆ ਹੈ।
- ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਨਿੱਤ ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ ਤੋਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣ। ਇਸ ਲਈ ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਿਫਰੈਸ਼ਰ ਕੋਰਸਾਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਆਪਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਅਜੇ ਮੁਢਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ।
- ਅਕਸਰ ਹੀ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਗੈਰ-ਵਿਦਿਅਕ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਵੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਉਹ ਬੱਚੇ ਜੋ ਹਾਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣਾ ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ ਨਾ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖੀ ਹੋਈ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।
- ਕਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ਵੀ ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਕਾਮਰਸ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਜੋ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਅਧਿਆਪਕ ਵਰਗ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਸੀਮਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਨਿੱਜੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਹਾਰ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਘੱਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੂਲ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ

ਨੂੰ ਭੁੱਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਠਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਫ਼ੇਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਡਾਂਟਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਅਨ ਕਰਨ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਮੁਢਲੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋੜ ਹੈ। ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਚ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਪਰ ਜ਼ਮੀਨੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹਕੀਕਤ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੈ।

- ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੌਂਸਲਾ ਵਧਾਉਣ ਤਾਂ ਜੋ ਹੋਰ ਅਧਿਆਪਕ ਵੀ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਗੁਣਾਤਮਕ ਪੱਖ ਤੋਂ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਸਕੇ।

- ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਹਿਤ 'ਪੜ੍ਹੋ ਪੰਜਾਬ' ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦਾ ਟੀਚਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੱਕ ਹਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਲਿਖਣਾ ਅਤੇ ਮੁਢਲਾ ਹਿਸਾਬ ਕਰਨਾ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਤਹਿਤ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਢਲੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਧਿਆਪਨ ਸਮੱਗਰੀ ਵੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਲਿਖਤ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਗਰਾਨ ਟੀਮਾਂ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਗਾਈ ਗਈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੇ ਸਾਰਥਕ ਸਿੱਟੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਪਰ ਬਾਦ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਨੂੰ 'ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪੰਜਾਬ' (ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਵਿਦਿਆ ਸੁਧਾਰ) ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਤਹਿਤ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਹੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰਵਾਈ ਗਈ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਧਿਆਪਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਪੱਖੋਂ ਅਵੇਸਲੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵੱਲ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ।

- 'ਅਸਰ' [Annual Status of Education Report (Rural)] ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਦਿਸ਼ਾ ਅਤੇ ਦਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਸਹਿਤ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੀਜੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ 25 ਫ਼ੀਸਦੀ ਬੱਚੇ ਹੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਕੋਈ ਪੈਰਾ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ 'ਚ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ 50 ਫ਼ੀਸਦੀ ਬੱਚੇ ਹੀ ਦੂਜੀ ਜਮਾਤ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ (ਕਾਗਜ਼ਾਂ 'ਚ) ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਦਾਖ਼ਲਾ ਵੱਧਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਸਥਿਤੀ ਜਿਉਂ ਦੀ ਤਿਉਂ ਹੈ।

- ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਸਰਵੇਖਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੱਚੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਸ਼ਰੇਣੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ ਪਰ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ

ਬਾਹਰਲੇ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੱਸ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਹੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

- ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਲਈ ਇਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੰਬੰਧਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਚਾਰ ਬਣਿਆ ਰਹੇ। ਜੇਕਰ ਇਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੱਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੰਚਾਰਨ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਠ ਘੱਟਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਖ਼ਤਰੇ ਦੇ ਜ਼ੋਨ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਓਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਉਮਰ ਦਾ ਹਰ ਵਰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸਥਿਤੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸੰਚਾਰਨ ਇਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੱਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਪੰਜਾਬ ਅੱਜ ਮੁੜ ਦੋ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸੂਬਾ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਧੇਰੇ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀ ਰਾਜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਕੋਈ ਬਹੁਤੀ ਤਸੱਲੀਬਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਵਧ ਸਕੀ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਵਧੀ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਨਹੀਂ।

- ਅੱਜ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜੋ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ, ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਲਗਾਤਾਰ ਘੱਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਬੰਦ ਹੋਣ ਕਿਨਾਰੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਤਕਨੀਕੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਇਕ ਐਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੁਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਘ, ਘ, ਢ, ਝ, ਞ ਅਤੇ ਹ ਧੁਨੀਆਂ ਸੁਰ ਵਿਚ ਉਚਾਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਪੰਜਾਬੀ ਧੁਨੀ ਵਿਉਂਤਕ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਦੀ ਵੱਖਰੀ ਅਤੇ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਛਾਣ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁੜ ਪ੍ਰਾਣਤਾ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਮਾਡਲ ਅਤੇ ਕਾਨਵੈਂਟ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੁਰੀ ਉਚਾਰਨ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੁਰ ਉਚਾਰਨ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਮੁਹਾਂਦਰਾਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਪਰੀਖਿਆ ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਵੇ।

- ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਇਕ ਸੌਖਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਖੋਜਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਾਡੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵੀ ਦੋਸ਼ਪੂਰਨ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸਿੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ

ਹੈ। ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਬੱਚੇ ਦੀ ਪਕੜ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਉਹ ਭਲੀਭਾਂਤ ਨਹੀਂ ਸਿੱਖ ਸਕਦਾ। ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾਈ ਮਾਧਿਅਮ ਵਾਲੇ ਸਕੂਲ ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਕਸਬਿਆਂ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਘੱਟਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਰਦੇ ਪੁੱਜਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜਣਾ ਅਪਮਾਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਨਾਲ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਜੁੜ ਗਈ ਹੈ। ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਗਿਰਾਵਟ ਖਤਰਨਾਕ ਨਤੀਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋਕ ਲਹਿਰ ਉਸਾਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

- ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪੰਨ ਵਰਗ ਨੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਰਗ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਤੰਤਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉਸਾਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲਾਂ 'ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪੰਨ ਵਰਗ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਰਾਖਵਾਂ ਰੱਖ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੰਤਰ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਸਿਰਫ ਗਰੀਬ ਵਰਗ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਟੀਚਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੁਝ ਬਣ ਸਕਣ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ।

- ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਵਕਤ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਘੱਟ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਨਾ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਬੱਚੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੋ ਸਕਣ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹੀ ਬੱਚੇ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ।

- ਐਨ. ਸੀ. ਟੀ. ਈ. ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ 'National Curriculum Framework for Teacher Education' ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਦੇ ਹਰ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਪੰਜਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਦੇਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਬੱਚਾ ਮਾਨਸਿਕ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਛੇਵੀਂ ਜਮਾਤ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

- ਯੂਨੈਸਕੋ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ 'Language vitality and Endangerment' ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਨੁਕਤੇ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋਂਦ ਲਈ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿਰਫ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਾਡੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਮਿੱਥਾਂ ਘਰ ਕਰ ਗਈ ਹੈ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਨਵੈਂਟ ਸਕੂਲਾਂ ਜਾਂ ਮਾਡਲ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ। ਦੂਜੀ ਮਿੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਿੰਨੀ ਛੇਤੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਸਕੇ ਓਨਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬੱਚੇ ਦੇ

ਉਚਾਰਨ ਵਿਚ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਤਾਂ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਰੱਥਾ ਉਸ ਬੱਚੇ ਨਾਲੋਂ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਸਿੱਖਿਆ ਹੋਵੇ। ਤੀਜੀ ਮਿੱਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਵਿਚ ਰੋੜਾ ਬਣਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਖੋਜ ਇਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਦੂਜੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵੀਕਰਨ ਦੀ ਪਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਇਹ ਮਿੱਥਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿੱਥਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਲਗਾ ਦੇਣ ਕਿ ਸਕੂਲ ਚਾਹੇ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੋਰਡ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਪਰੀਖਿਆ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਸਿਰਫ਼ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।

- ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਚਾਰ ਉਦੇਸ਼ ਸੁਣਨਾ, ਬੋਲਣਾ, ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਲਿਖਣਾ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਲਾਂ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਹੀ ਅਧਿਆਪਕ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਸਾਡੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਜ਼ੋਰ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਲਿਖਣ 'ਤੇ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਣਨ ਅਤੇ ਬੋਲਣ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ-ਪਰੋਖੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਲਿਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

- ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲਿਖਤੀ ਕੰਮ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਅਧਿਆਪਕ ਕੋਲ ਸਮੇਂ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕ ਹੀ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।

- ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਜਮਾਤਾਂ ਲਈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਿਆਰ ਅਤੇ ਪੱਧਰ ਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਕਈ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿਚ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਅਤੇ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਦੁਹਰਾਈ ਵੇਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਬੌਧਿਕ ਪੱਧਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਰੋਚਕਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਚੋਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਜਿਲਦਬੰਦੀ, ਛਪਾਈ, ਕਾਗਜ਼ ਵੀ ਕੋਈ ਬਹੁਤਾ ਵਧੀਆ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਘਟੀਆ ਪੱਧਰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਦਾ ਹੈ।

- ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚ ਨਿਗਰਾਨੀ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪੜਤਾਲ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਲੋੜੀਂਦੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦੀ ਆਸ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨਿਗਰਾਨੀਆਂ ਕੇਵਲ ਖ਼ਾਨਾਪੂਰਤੀ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਗਲਤੀਆਂ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਲਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਹੇ।

- ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਪੁਸਤਕਾਲੇ ਤਾਂ ਹਨ ਪਰ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਯੋਗਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਦੀ ਉੱਕਾ ਅਣਹੋਂਦ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਪਹੁੰਚ ਅਪਣਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਆਪਣੀ

ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਤਰਤੀਬ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਦੇ ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਪੁਨੀਆਂ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ।

- ਜਿੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਰੁਖੀ ਹੈ ਉੱਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਆਪਕ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤਾ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੂਜੇ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਿਚ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਆ ਜਾਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਲਈ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅਧਿਆਪਕ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਪ੍ਰਤੀ ਅਵੇਸਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਵੀਆਂ ਖੋਜਾਂ, ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਰਸਾਲੇ ਅਤੇ ਖੋਜ ਪੱਤਰਕਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ।

- ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦਾ ਮੁਲੰਕਣ ਕਰਨ ਲਈ ਕੇਵਲ ਲਿਖਤੀ ਪਰੀਖਿਆਵਾਂ ਹੀ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਪਰੀਖਿਆਵਾਂ ਪਾਸ ਕਰਨ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਾਂ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਉੱਚ ਜਮਾਤਾਂ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਬੱਚੇ ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਾਂ, ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਵਿਆਕਰਨ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਵੀ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਪੂਰਨ ਲਿਖਤੀ ਪਰੀਖਿਆ ਬੱਚੇ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਕੇਵਲ ਯਾਦਦਾਸਤ ਦੀ ਹੀ ਪਰਖ ਕਰਦੀ ਹੈ।

- ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾਵਾਂ, ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ, ਸੈਮੀਨਾਰ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਧੇਰੇ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਾਡੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਿਰਫ਼ ਕਿਤਾਬੀ ਗਿਆਨ ਹੀ ਬੱਚੇ ਦਾ ਸਰਬਪੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਕਰਵਾਉਣੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਤੀ ਲਗਾਅ ਵੱਧਦਾ ਹੈ।

ਸਮੁੱਚੇ ਸਰਵੇਖਣ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾਜਨਕ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜਤਾ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਜਾਰੀ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਲਿਖਦੇ ਸਮੇਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਧਿਆਪਕ ਵਰਗ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾਈ ਨੇਮਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ 'ਸਿੱਖਿਆ ਅਧਿਕਾਰ ਕਾਨੂੰਨ' ਕਰਕੇ ਵੀ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਨਿੱਤ ਨਵੀਆਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੁਢਲੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਸੁਧਾਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਭਾਸਦੀ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ

1. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ, 'ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਖੋਜ', ਪੰਜਾਬੀ ਅਧਿਐਨ, ਅਧਿਆਪਨ ਅਤੇ ਖੋਜ, ਸੰਪ. ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਖੀਵਾ, ਪੰਨਾ 83.
2. ਇੰਦਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਨੰਦਰਾ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ, ਪੰਨਾ 73.